

Марченко Карина Олександрівна,
курсант Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Мостепанюк Людмила Олександрівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОНОДАВЧЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ НАДМІРНОЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ СТ. 111–111-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України актуалізувала питання протидії колабораційній діяльності та державній зраді. Стрімке ухвалення закону №2108-IX у березні 2022 року, яким було введено статтю 111-1 Кримінального кодексу України, а згодом – і статтю 111-2, відображало нагальність потреби реагування на загрози. Водночас швидкість законотворчого процесу спричинила низку проблем: надмірно широкий опис складів злочинів, нечіткість меж між окремими статтями, дублювання ознак та ризики криміналізації соціально нейтральних або вимушених форм поведінки громадян. У цьому контексті постає питання законодавчого вдосконалення інституту відповідальності за колабораційну діяльність, зокрема – вироблення чітких критеріїв розмежування складів ст. 111, 111-1 та 111-2 КК України. [1]

Колабораційна діяльність являє собою соціально небезпечну поведінку, проте вона проявляється у дуже різноманітних формах – від публічної пропаганди держави-агресора до участі в адміністративних процесах на окупованих територіях. Через це кримінальне законодавство ризикує надмірно охоплювати деякі види поведінки, що фактично мають меншу суспільну небезпеку, ніж інші. Автори пропонують диференційований підхід до кримінальної відповідальності, враховуючи ступінь небезпеки та мотиви особи [2, с. 7].

Стаття 111 ККУ визначає державну зраду як умисні дії громадянина, спрямовані на нанесення шкоди суверенітету, територіальній цілісності та обороноздатності держави. Серед таких дій законодавець виділяє передавання державних таємниць, участь у діяльності іноземних спецслужб, а також інші дії, що сприяють послабленню держави у критично важливих сферах. Водночас ст. 111-2 ККУ охоплює колабораційну діяльність, тобто сприяння ворогові у тимчасово окупованих територіях, адміністрування окупаційних органів, участь у пропагандистських та інших діяльностях, що підтримують окупаційну владу. Однак чітке розмежування між цими статтями ускладнюється через відсутність

конкретних критеріїв, які дозволяли б визначити, коли поведінка особи переходить із категорії колабораційної діяльності у державну зраду.

За висновком М.А. Рубашенка, колабораційна діяльність вже підпадає під дію кримінальної відповідальності у складі злочину, визначеного як державна зрада. Тому запровадження окремої статті для таких діянь може призвести до правової невизначеності та підвищує ризик порушення прав і свобод громадян. Науковець наголошує, що колабораційна діяльність може проявлятися у будь-якій із форм державної зради, передбачених ст. 111 КК України, і здійснюватися у військовій, управлінській, економічній чи побутовій сферах. Водночас кримінальна відповідальність настає лише за умисні дії, які завдають значної шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності держави, її обороноздатності, економічній або інформаційній безпеці, або створюють реальну загрозу такої шкоди [3, с. 329].

Практична реалізація ст. 111–111-2 ККУ потребує уніфікації підходів правоохоронних органів і судів до доказування умислу та реальної шкоди. Одним із варіантів є введення спеціальних критеріїв оцінки співпраці з ворогом, що включають аналіз фінансової, організаційної та інформаційної підтримки окупаційних структур. Важливо також визначити обов'язковий механізм оцінки мотивів і обставин, за яких особа здійснювала дії, що можуть кваліфікуватися як колабораційні, що дозволить уникнути механічного застосування санкцій та забезпечить дотримання принципів кримінальної справедливості.

Ефективне доказування колабораційної діяльності вимагає комплексного та системного підходу. Кримінальні правопорушення за ст. 111–111-2 ККУ потребують ретельної перевірки усіх наявних доказів, зокрема електронних даних, комунікацій у месенджерах, соціальних мереж, фінансових транзакцій та документів. Необхідно встановити, що ці матеріали є автентичними та не підробленими, а також простежити ланцюг їх створення і передачі. Крім того, оцінка доказів повинна враховувати контекст дій особи, її мотиви та обставини, за яких здійснювалася потенційна колабораційна діяльність. Лише системне та багаторівневе дослідження всіх обставин дозволяє уникнути поверхневого або механічного застосування санкцій і забезпечити справедливе правосуддя [4, с. 16].

Отже, повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України актуалізувала питання протидії колабораційній діяльності та державній зраді, ставлячи перед законодавцем нагальну задачу швидко реагувати на загрози національній безпеці. Ухвалення статей 111-1 та 111-2 Кримінального кодексу України забезпечило нормативну основу для притягнення до відповідальності осіб, які свідомо сприяють окупаційній владі або державі-агресору. Водночас оперативність законодавчого процесу призвела до формулювань, що містять широкий опис складів злочинів, нечітко визначені межі між окремими статтями та дублювання ознак, що, у свою чергу, створює

ризика надмірної криміналізації дій, які не несуть істотної шкоди державним інтересам або є вимушеними в умовах тимчасової окупації.

Науковий аналіз показує, що колабораційна діяльність проявляється у різноманітних формах – від публічної пропаганди держави-агресора до участі в адміністративних процесах на окупованих територіях. Це зумовлює необхідність диференційованого підходу до кваліфікації дій, врахування ступеня суспільної небезпеки, мотивів особи, а також контексту вчинених дій. Стаття 111 ККУ охоплює діяння, що завдають прямої шкоди державі, тоді як статті 111-1 і 111-2 потенційно охоплюють навіть адміністративні або побутові контакти з окупаційною владою, які не становлять реально значної загрози. Відсутність чітких критеріїв відмежування створює загрозу формальної криміналізації соціально нейтральних або мінімально шкідливих дій, що може призвести до порушення прав і свобод громадян та викликати правову невизначеність у застосуванні закону.

Практична реалізація положень ст. 111–111-2 ККУ потребує уніфікації підходів правоохоронних органів і судів до оцінки умислу, наявності фактичної шкоди та доказів співпраці з ворогом. Введення спеціальних критеріїв для аналізу фінансової, організаційної та інформаційної підтримки окупаційних структур, а також обов'язкова оцінка мотивів і обставин, за яких здійснювалися потенційно колабораційні дії, дозволять уникнути механічного застосування санкцій та підвищать ефективність кримінальної відповідальності. Крім того, комплексний підхід до доказування, який включає перевірку автентичності електронних даних, комунікацій, фінансових транзакцій та документів, а також аналіз їх контексту і зв'язків, є необхідною умовою забезпечення справедливого правосуддя та захисту прав громадян.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що ефективна протидія колабораційній діяльності можлива лише за умови поєднання законодавчого вдосконалення, чіткого розмежування складів злочинів, встановлення критеріїв оцінки суспільної небезпеки дій та комплексної системи доказування. Такий підхід забезпечить баланс між захистом національної безпеки та гарантіями прав людини, створить передумови для стабільної судової практики та сприятиме формуванню ефективної та справедливої системи кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність у сучасних умовах збройної агресії. Водночас запровадження диференційованого підходу дозволить уникнути надмірної криміналізації соціально нейтральних або вимушених дій громадян, що в довгостроковій перспективі сприятиме підвищенню довіри суспільства до правової системи та зміцненню правових основ державності України.

Список використаних джерел

1. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за

колабораційну діяльність, Документ 2108-IX, прийняття від 03.03.2022. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20>

2. Практичний poradnik, Колаборатаційна діяльність: загальні засади кримінально-правової відповідальності, [О. О. Буряк, О. І. Букреєв, Д. О. Олейніков, М. В. Членов], За загальною редакцією заслуженого юриста України А. З. Швеця, Київ – Харків «Право» 2022. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4708&download_id=1553

3. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України. Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 12–13 жовт. 2016 р.). – Харків, 2016. С. 328–331. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13024>

4. Письменський Є.О. Суб'єкт колаборційної діяльності як елемент складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. № 4. С. 342–354.

Михайлицька Карина Сергіївна,

курсант Національної академії

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Соха Юлія Вікторівна,

старший викладач кафедри

кримінального права Національної

академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Сучасні технології, особливо на базі штучного інтелекту, блокчейн-рішень та автоматизованих інформаційних систем, змінюють характер взаємодії людини з реальністю, а отже – і з правом. Наприклад, виникає нове коло деліктів, пов'язаних з автономною поведінкою цифрових агентів, управлінням військовими дронами, застосуванням алгоритмів для фінансового шахрайства або масового стеження [4].

Постає питання: як кваліфікувати дію, що вчинена автоматизованою системою за завданням людини, чи без прямого втручання? На кого покласти відповідальність у таких випадках? Класична парадигма кримінального права не передбачає адекватної відповіді на подібні виклики, оскільки ґрунтується на особистісному вимірі вини, волі та наміру. Новітня технологічна реальність.

Не менш важливим є й той факт, що у межах воєнного стану виникає потреба у нормативному унормуванні нових форм протиправної поведінки, яка пов'язана зі співпрацею з окупантами, дестабілізацією тилу, саботажем, психологічною деморалізацією